

Kod jednosložnih imenica s nepostojanim **a** nije uz riječ *šäv*, gen. *švã* zabilježen plural. (Benešić u Gramatici na str. 45. ima *šävovi*, *šävõvã*, *šävovima*.) Uz imenicu *pãs* ima samo vokativ sg. *psù* = *psě*, a imenice *sãn*, gen. *snã* uopće nema (premda ima *SAN* — Srpska akademija nauka, *sãn* pridj. — *sãnan* i *sãn* im. — *sãhan*).

(Svršit će se.)

JEDNA PRIJEKO POTREBNA PRIRUČNA KNJIGA

Pavle Rogić

Jezik je najstarije i najveće djelo i dobro čovjekovo. Nezavisno od svoje socijalne funkcije, jezik je potreban svakome pojedincu, jer zahvaljujući samo njemu čovjek može da misli (Humboldt). Jezik i mišljenje čine organsku cjelinu i nerazdjeljivo jedinstvo, i ništa nije tako prisno povezano s čovjekovim osjećajima, mislima i doživljajima kao jezik. Misao i riječ nalaze se u funkcionalnom odnosu. Zato dobru misao treba prenositi dobrim i pravilnim jezikom, jer slab i pogrešan jezik često izvrće smisao i dobru misao čini nejasnom. Samo na taj način može jezik postati najmoćnije sredstvo u borbi za napredak i dalji razvoj kulture.

Naši učenjaci i književnici, prevodioci i novinari svijesni su, da nije važan samo sadržaj njihovih djela, već da su jezik i stil, kojim pišu, isto tako važni za odgajanje i obrazovanje njihovih čitalaca. Ali unatoč tome u našoj štampi, u najširem smislu riječi, ima i suviše primjera, iz kojih se vidi, da se jeziku kao najvažnijoj kulturnoj tekovini još ne daje ona važnost, koja mu pripada. Prateći pisanje u mnogobrojnim našim publikacijama moramo doći do zaključka, da naš književni jezik nije još dosegao onaj stupanj u svome razvitku, na kome su točno i jasno utvrđene sve norme, koje u svakom književnom jeziku treba da su književni kanon. Za takvo stanje, nema sumnje, ima i objektivnih teškoća, jer još nemamo priručnih i praktičnih knjiga, u kojima bi pojedinci, kad su nesigurni i kad se kolebaju, našli, da li je jedna riječ (njen oblik, akcenat, sveza ili fraza, u kojoj se ta riječ nalazi) u duhu književnog jezika ili nije. Imamo dobrih gramatika našega jezika, imamo i pravopis, koji je prošle godine doživio svoje deseto izdanje, ali još nemamo rječnika živog jezika, u kojem bi bila obuhvaćena i sistematski raspoređena bogata grada našega književnog i govornog jezika, da bi se njome lako mogao služiti svaki onaj, kome je stalo da govori i piše pravilnim književnim jezikom.

Puštajući po strani naše stare rječnike, koji imaju veliku vrijednost u proučavanju historijskog razvitka našega jezika; za suvremeni književni jezik dolaze u obzir samo dva rječnika, Vukov i Broz-Ivekovićev. Veliki

rječnik naše Akademije sa svojim golemim jezičnim blagom na historijskoj osnovi, kad bude dovršen, pružat će najveće mogućnosti za izučavanje našega jezika u svim pravcima, ali kad je riječ o praktičnoj upotrebi, taj rječnik ne može svakom poslužiti, jer on ima svoju naročitu naučnu namjenu. Rječnik srpskohrvatskog jezika, što ga je 1936. u Beogradu izdao L. Bakotić, koji se kao nestručnjak prihvatio toga posla s mnogo dobre volje, ne može da zadovolji današnje potrebe, jer pored drugih nedostataka ne donosi na riječima akcentat ni rekcije glagolske i pridjevske, a bez toga se teško može zamisliti suvremeni rječnik književnog jezika.

Za Vukov i Broz-Ivekovićev rječnik utvrdili su već više puta naši najistaknutiji jezikoslovci, da i pored svoje velike historijske važnosti svojom gradom i obradom ne mogu nikako zadovoljiti današnje potrebe. Vukov Rječnik ima više od sto godina, a Broz-Ivekovićev, koji je prešao već pola stoljeća, temelji se uglavnom na Vuku i Daničiću, to znači na jeziku, kakav je bio u doba Vukovo. Takav rječnik ne može biti ni svjež ni suvremen, jer u njemu ima mnogo suvišnih i neknjiževnih riječi, a frazeologija je često zastarjela, jednostrana i oskudna. Druga vremena, nove potrebe. Sam Iveković u predgovoru svoga Rječnika (1901) kaže, da je iz Vukova u njegov rječnik »prešlo koješta, što ne ide u rječnik za običnog književnika«. Iveković tu vjerojatno misli na mnoštvo neobičnih turskih riječi, koje je Vuk unio u svoj rječnik iz narodnih pjesama. Istina je, Iveković je u svoj rječnik unio i novu građu iz Hrvatskih narodnih pjesama (izd. M. Hrvatske), nekih djela M. Miličevića i iz *Šćepana Malog* P. P. Njegoša, svega 3.388 ceduljica, zatim nešto riječi iz ARj. (od A-konjokradica), iz zbirke J. Bogdanovića (počevši od slova M) i iz Stullijeva Rječosložja. Ako tome dodamo nekoliko riječi iz okoline zagrebačke, koje je Iveković kao rođeni kajkavac (iz Klanjca kod Sutle) unio u svoj rječnik, i nešto jezične građe, koju mu je s Banije poslao njegov prijatelj Pavao Leber, onda je to sva jezična građa, koja se nalazi u Broz-Ivekovićevu Rječniku. Da je i sam Iveković osjetio, kako je to nedovoljno, možemo zaključiti iz njegovih riječi u predgovoru Rječnika, kad zamjera onima, koji su kao pretjerani vukovci mislili, da ne valja nijedna riječ, koja se ne nahodi u Vuka, pa dodaje: »Ta ima u našem jeziku na tisuće dobrih i lijepih riječi, za koje Vuk nije znao niti je mogao znati.«

Zasluge su Vuka i Daničića velike, ali oni su osnivači književnog jezika hrvatskog ili srpskog više s njegove gramatičke nego leksičke strane. Drukčije nije ni moglo biti. U njihovo vrijeme, i nekoliko decenija poslije njihove smrti, naš moderni književni jezik nije mogao biti utvrđen, jer je i moderna književnost hrvatska i srpska bila tada u svom početnom stanju i razdoblju. Daroviti književnici potkraj XIX. i u početku XX. stoljeća u svom književnom stvaranju, učeni ljudi u svom stručnom i istraživačkom

poslu, pisci školskih udžbenika u naučnoj terminologiji, poslovni ljudi na području svoje djelatnosti stvarali su nove riječi ili su riječima davali nova značenja. I Iveković, koji je na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće priređivao za štampu svoj Rječnik, znao je to i osjećao dobro, kako se vidi iz njegova predgovora, ali se ipak ograničio na to, da samo proširi Vukov Rječnik, ne primanjem novih riječi iz suvremenog jezika, nego objašnjavajući jezičnu gradnju Vukova Rječnika i dokumentirajući je uglavnom primjerima iz Vukovih i Daničićevih vrela. Iveković je uzeo i nešto jezične građe iz Stullijeva Rječosložja, a koliko bi bio suvremeniji, da je mjesto toga unio u svoj rječnik nove riječi iz djela pisaca svojega doba. U drugom dijelu svoje ocjene Ivekovićeve Rječnika (Archiv für slav. Phil., knj. XXIV, 230—242) Jagić iznosi samo iz Mažuranićeva *Smail-age* više od 150 riječi, a sa prvih 50 strana Šenoina *Prosjaka Luke* više od 140 riječi, kojih nema u Ivekovićeve rječniku. S bogatom i originalnom jezičnom gradnjom iz djela Pavlinovićevih još je gore. Stoga je Jagić s punim pravom već 1902., dakle prve godine po štampanju Rječnika, istakao, da Broz-Ivekovićev Rječnik, ako hoće biti rječnik književnog jezika, treba popuniti, t. j. dvjema knjigama trebalo bi dodati još jednu knjigu, koja bi sadržavala riječi iz suvremenog književnog jezika. Potrebu novog rječnika hrvatskog jezika motivirao je sličnim razlozima i prof. Josip Jedvaj u 3. br. *Vijenca* 1944., a konkretni prijedlog, kakav bi trebalo da bude novi rječnik hrvatskog književnog jezika, iznio je prof. Julije Benešić u pismenom izvještaju Jugoslavenskoj akademiji 1948., kad je to Odjel za jezik i književnost od njega zatražio. U opširnom izvještaju prof. Benešić govori o novom rječniku u načelu i pojedinostima dajući i obrazac za obradu nekih riječi. Redakcija, kojoj jednom bude povjeren posao oko izdanja novog rječnika ili novog izdanja Broz-Ivekovićeve Rječnika, naći će u tom izvještaju mnogo korisnih sugestija, čime se poslužio i pisac ovih redaka, kad govori, što sve treba da sadržava novi rječnik.

Od vremena, otkako je Ivekovićev Rječnik izašao u štampi, pa do naših dana, dogodile su se za pola stoljeća u životu naših naroda velike promjene, veće nego u nekoliko stoljeća u njihovoj povijesti, a sve su te promjene morale ostaviti i dubokog traga u jeziku. Najveći od svih pokreta u prošlosti po širini i dubini, revolucionarni pokret g. 1941., u toku petgodišnje herojske borbe izvršio je u našim narodima duboki preobražaj. Uređenje države na novim temeljima i sudjelovanje najširih narodnih slojeva u izgrađivanju vlastite kulture moralo se snažno odraziti naročito u leksičkoj strani jezika. Promjena, koja je nastala u životu običnog čovjeka, dolazak seljačkih masa u grad i ulazak njihov u tvornice, nove misli i nov životni sadržaj njihov izazvao je potrebu, da se stvore i da se neprestano stvaraju nove riječi, novi izričaji. Naš govorni i poslovni jezik obogatilo se mnoštvom riječi, koje traži novi život i njegove potrebe. Bujica novih riječi, svakoja-

kih kratica, kovanica i tudica, neobični obrti i rečenične konstrukcije upravo zapljuskuju književni jezik i unose se u nj bez ikakva probira, pa je prijeko potrebno, da se u tom dinamičkom razdoblju u razvitku našeg književnog jezika izradi što prije nadasve potrebna i praktična knjiga, u kojoj će mnogovrsnu i bogatu novu jezičnu gradu naši jezikoslovci razvrstati i stručnjački odvojiti korisne i dobre od loših i opasnih novina. Kad se dakle na početku našega stoljeća, pred više od 50 godina, osjetilo, da treba izraditi rječnik živoga jezika, onda je ta potreba danas mnogo veća. Ako ovdje spomenemo, da Ivekovićeve Rječnika, bez obzira na nedostatke, davno već nema u prodaji, da je to danas vrlo rijetka knjiga, onda je ta potreba još hitnija.

Mi se danas nalazimo u boljem položaju nego Iveković, jer imamo iza sebe iskustvo od pedeset i više godina, koje nam pruža upotreba njegova Rječnika. Služeći se tim iskustvom lako ćemo utvrditi opće principe i pojedinosti, koje bi trebalo provesti u novom rječniku, koji bi imao doći mjesto dosadašnjeg Ivekovićeve Rječnika. Novi rječnik treba da zadovolji sadašnje potrebe, t. j. da bude rječnik suvremenog jezika, i to treba da je njegov prvi i glavni zadatak. To će on postići, ako bude sadržavao sve ono, što je u Broz-Ivekovićeve Rječniku dobro i korisno, a pored toga ako se u nj unesu promjene i novine, koje su se dogodile u razvitku našega jezika za proteklih pedeset godina.

Kao osnova novom rječniku trebalo bi da posluži Broz-Ivekovićev Rječnik, iz kojega bi otpalo 30—50% riječi, mjesto kojih bi došla nova suvremena građa. Napominjemo, da takav rječnik zbog materijalnih i praktičkih razloga ne bi smio premašiti dvije knjige dosadašnje veličine. Broz-Ivekovićev rječnik ima 52. 279 riječi, među kojima nema nekih najobičnijih, kao što su bitan, bitnost, boljitak (bolje nego boljinak), časopis, dirljiv, doživljaj, dražestan, drvosječa, gledište, izdatak, izlet, kipar, kostur, naklada, naučnik, obrtnik, obavezan, obratno, osjećaj, osjetljivost, olovka, poštenjak, radništvo, rodendan, sporazum, strog, stroj, skroman, ured, znanost, zvuk i t. d., ali zato je priličan broj rijetkih i neobičnih riječi (spominjem samo neke, koje počinju glasom »a«, kao alvatan, amber, amberija, ambisati se, ambreta, ambulja, apkalo, arandelovštak, arlovan, arlovit, artovanje, ašajda, avgusta i t. d.), koje mogu imati svoju vrijednost u etnografskom smislu, ali za rječnik, kako ga mi zamišljamo, takve bi riječi bile uistinu nepotreban teret. Neke riječi navodi Iveković u njihovu prvobitnom značenju, kako ih je zabilježio Vuk, ma da su u književnom jeziku dobile nova, prenesena, oduhovljena značenja. Tako je Ivekoviću *naslon* samo mjesto natkriveno, *nazor* nema značenja njem. *Anschaung*, *otpor* mu je izgovor, *excusatio*, i t. d. (Više takvih primjera ima u Jagićevoj ocjeni Broz-Ivekovićeve rječnika *Archiv XXIII*, 529.)

Novi rječnik nema zadatak da obuhvati bogatu gradu hrvatskog ili srpskog jezika u njegovu historijskom razvitku sa čitavog područja, gdje su živjeli i danas žive Hrvati i Srbi. Njegov bi obim i zadatak bio ograničen. On treba da objasni leksičku gradu suvremenog književnog jezika hrvatskog ili srpskog, a pod književnim jezikom nema se razumjeti jezik književnosti u užem smislu, t. j. jezik umjetničke ili lijepe književnosti, nego uopće književna i govorna riječ obrazovanih ljudi među Hrvatima i Srbima. Prema tome u rječnik ne bi ušle neke kategorije riječi, kao što su lokalizmi, arhaizmi, neologizmi, koji nisu u duhu našega jezika, rijetke pjesničke riječi i napokon riječi, koje se smatraju kao nepristojne. Osim toga broj riječi nekih kategorija morao bi biti ograničen, a njihov izbor bio bi određen prema stepenu njihove upotrebe u općem govornom jeziku. Tako stručni nazivi (termini) u nauci, umjetnosti, tehnici, imena različitih tvorničkih proizvoda ne bi imali mjesta u rječniku, jer bi njima bilo mjesto u naročitim stručnim rječnicima. I vlastita imena ljudi i geografski nazivi žitelja, gradova i sela došli bi u rječnik samo u ograničenom broju, a iz rječnika bi mogle otpasti i kategorije riječi, kao što su deminutivi, augmentativi, perfektivni i iterativni glagoli, zatim prilozii, koji su upravo srednji rod pridjeva u pozitivu i komparativu, ako se lako razumiju iz svoje osnovne riječi i ako su spomenute kod osnovne riječi. Na taj način novi rječnik, ma da po opsegu ne bi bio veći od današnjeg Broz-Ivekovičeva Rječnika, mogao bi obuhvatiti dvostruki broj riječi.

Ulazeći potanje u sastav i obradu rječnik bi morao pored leksičke grade i frazeologije donositi akcenat, glagolsku i pridjevsku rekciju, sinonime, morfološke i ortoepske elemente s praktičkim i najkraćim tumačenjem o nepravilnosti i zastarjelosti onih oblika, koji su već ušli u upotrebu u književnom jeziku. Sve riječi u rječniku treba da imaju na sebi akcenatski znak, i to u svim oblicima, u kojima se događa promjena. To je potrebno, jer je kolebanje u akcentu uzelo kod nas i suviše maha. Akcenat i dužina daje našem jeziku rijetku muzičku izrazitost, a to je, kako nam je svima poznato, najviše zanemarena strana u našem književnom jeziku. Istina, taj posao ne bi bio lak, jer u mnogim našim riječima i oblicima ima akcenatskih dubleta (u nekih imenica i trostrukih akcenata, koji se smatraju kao pravilni i književni), a studije o našem akcentu nisu se mnogo makle od Daničićevih konstatacija. Ma da svaka riječ treba imati jedan akcenat, mogle bi se neke od dubleta legalizirati, ali to treba svesti na najmanju mjeru, a kod drugih bi pomoću ankete trebalo odrediti samo jedan književni akcenat, jer kod glumaca i deklamatora ne bi smjelo biti dubleta. Napominjem, da bi se neki od Ivekovičevih akcenata morali izmijeniti.

U ovom rječniku ne bi se riječi prevodile na strane jezike (lat. i njem. jezik), kao što je to činio Vuk i Iveković, jer je to nepotrebno. Značenje

riječi trebalo bi objasniti kratko i sažeto (cf. Larousse, Sachs-Villate, Ušakov) navodeći samo riječ u što više gramatičkih oblika i stilističkih položaja, naročito onih, za koje se zna da se u našoj štampi pogrešno upotrebljavaju. Uopće uz promjenljive riječi treba navoditi više gramatičkih oblika, nego što je to činio Iveković. Obične riječi, kao što su glava, usta, nos, noga, ruka, dom, kuća, soba, misliti, pisati, govoriti i sl. ne treba tumačiti, jer je to jasno svakom našem čovjeku, koji će se tim rječnikom služiti. Uz riječ se nalaze sinonimi i potvrde, i oni uglavnom određuju i objašnjavaju značenje sa svim semantičkim prelivima. U tom smislu treba osvježiti i popuniti Broz-Ivekovićev Rječnik. Ako se riječ upotrebljava u prenesenom ili figurativnom značenju, a to je veoma često, onda to treba potvrditi odabranim i značajnim potvrdama ili primjerima. Rječnik, o kome je riječ, treba da bude što praktičnija priručna knjiga, stoga njegovoj dokumentaciji, t. j. potvrdama i praktičnim frazama ne bi trebalo navoditi izvor, kao što je to radio Iveković, ali kod narodnih poslovice i primjera iz djela naših književnika trebalo bi u kratici u zagradi označiti podrijetlo. Tako postupaju i neki moderni leksikografi.

U svakom jeziku ima riječi iz tuđih jezika, u nekima više, u drugima manje. I u našem jeziku ima dosta takvih riječi, a posljednjih nekoliko godina primamo ih više nego ikada prije. Prirodno je i razumljivo, što to činimo, kad nemamo za novi pojam ili predmet dobre svoje riječi, ali se kod nas često događa, da se strana riječ unosi u naš jezik bez potrebe, najviše samo stoga, jer je to najlakše i najjednostavnije, t. j. onaj, koji je upotrebljava, ne će da se pomuči i da potraži riječ u svome jeziku. Stoga naš govorni, poslovni, a nažalost i književni jezik upravo vrve od konzultativnih konferencija, asortimana, demodirane, boflirane i nekurentne robe, rariteta, manuelnih radnika, bizarnih zaključaka, servisa, intelektualnih aberacija, i t. d., ili riječi skovanih u tuđem duhu i ruhu, kao što su radio-prijenosi, radio-glumci, radio-drame, autovitli, metalostrugari, elektroenergije, i t. d. Pretjerano upotrebljavanje stranih riječi znak je siromaštva vlastitog jezika, a kad se pored dobrih i lijepih naših riječi upotrebljavaju strane riječi samo stoga, što su strane, onda je to omalovažavanje svoga materinskog jezika. U tom smislu novi rječnik morao bi izvršiti nadasve koristan posao, jer bi upotrebu stranih riječi u našem književnom jeziku sveo na pravu mjeru.

Pri obradi stranih riječi u novom rječniku treba se poslužiti iskustvom modernih leksikografa. Riječima iz medicine i prirodnih nauka, koje ulaze u rječnik, uz domaće ime i sinonime, ako ih ima, treba navesti latinsko ime. Kod ostalih riječi, koje smo primili iz stranih jezika, treba razlikovati riječi, koje su se već udomaćile u našem jeziku, i one, koje se još osjećaju kao tuđe. Tu su u prvom redu riječi iz klasičkih jezika. Za te riječi nema uvijek

utvrđenog pravila, kako se mijenjaju u našem jeziku, jer smo neke od njih primili izravno iz tih jezika, a druge preko modernih jezika (najviše iz njemačkog). Za takve riječi novi rječnik treba da konačno utvrdi njihov književni lik (cf. lat. riječi na-ium: gimnazija, prezidijum, ali teritorij, studij, kolegij; na -um: arhiv, licej, pakt, legat, ali tehnikum).

Za riječi, koje su primljene iz modernih jezika, potreban je dogovor stručnjaka, naročito što se tiče njihove upotrebe u kosim padežima. Ma da rječnik ne može zamijeniti udžbenik iz gramatike i pravopisa, on bi u praktičnoj primjeni i u tom složenom i teškom pitanju unio svjetlosti i dosljednosti.

Na kraju rječnika došle bi kratice, kojima se danas označuju imena naše države, federalnih jedinica, vojske, političkih i socijalnih ustanova, različitih društava i privrednih poduzeća i sl. Da li se takva kratica sastoji samo od početnih slova ili slogova imena ili kao kratica služi samo jedan dio imena, takve bi se kratice u svim stilističkim položajima navele i u kosim padežima.

Sve gramatičke pojmove trebalo bi označiti latinskim kraticama, a na početku knjige protumačiti hrvatskim jezikom.

Ne ulazeći dalje u tehničke detalje, koje tako složen i golem posao zahtijeva, iznosim ovo nekoliko misli sa željom, da se razgovoru i dogovoru o tom važnom poslu pristupi što prije i što ozbiljnije. Prošle godine navršilo se sto godina od drugog izdanja Vukova Rječnika, a pedeset i jedna godina od Broz-Ivekovićeve. Bogata iskustva, koja smo stekli služeći se tim rječnicima, treba iskoristiti, da što prije dobijemo dobar i praktičan rječnik suvremenog književnog jezika, koji će sadržavati ne samo suvremenu leksičku građu hrvatskog ili srpskog jezika, nego će u znatnoj mjeri pomoći, da se na praktičan način riješe i mnogi normativni zadaci, bez čega ne može biti književnog kanona.

SLAVISTIKA NA COLLÈGEU DE FRANCE U PARIZU

Mirko Deanović

Collège de France postoji u Parizu već više od četiri stoljeća kao jedinstvena naučno-nastavna ustanova. Sačinjavaju je učenjaci svih grana nauke, koji tu predaju sedam mjeseci na godinu sasvim slobodno i bez ikakva programa o svojim ličnim istraživanjima. Pohadanje je predavanja potpuno slobodno, nema nikakvih upisa ni uvjeta ni taksa ni ispita ni izdavanja diploma. Danas postoje tri odjela s ukupno preko 40 profesora na čelu s latinistom Edmondom Faralom: 1. odio prirodno-matematičkih nauka s laboratorijima, 2. odio filozofsko-socioloških i 3. odio historičko-filolo-